Over Wonden en Waarden

Reflectie op de Casussen: Brabant, IJmond en Den Haag uit het Toekomstatelier XL3

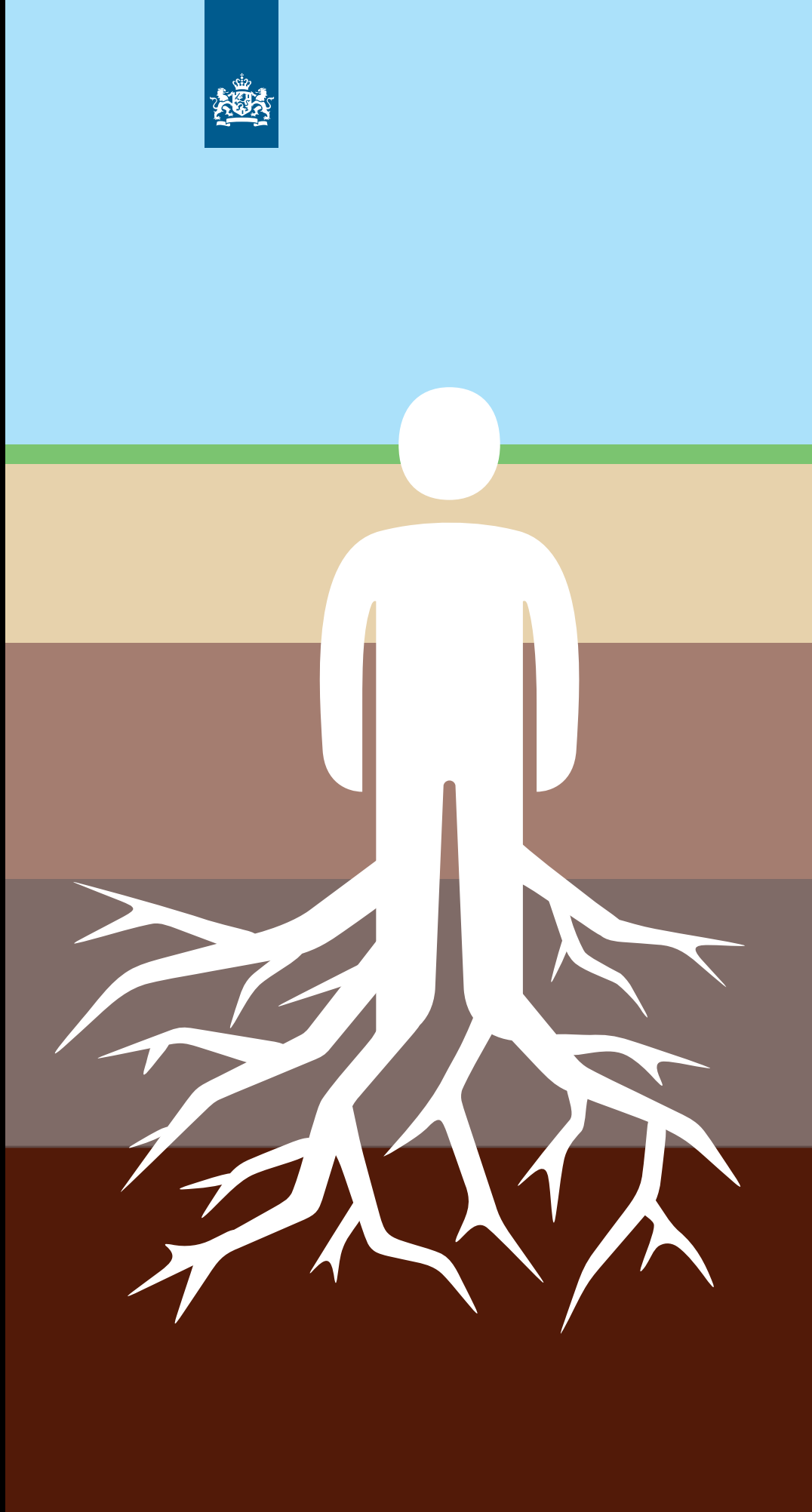

CRa
College van
Rijksbouwmeester
& Rijksadviseurs

Over Wonden en Waarden

Reflectie op de Casussen: Brabant, IJmond en Den Haag uit het Toekomstatelier XL3

Marinke Steenhuis, SteenhuisMeurs

Colofon

Over Wonden en Waarden - Reflectie op de Casussen: Brabant, IJmond en Den Haag uit het Toekomstatelier XL3 is een publicatie van het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs.

Deze tekst is een bewerkte versie van de op 7 februari 2025 tijdens het Toekomstatelier XL3 uitgesproken reflectie.

Spreker/schrijver

Marinke Steenhuis
SteenhuisMeurs

College van Rijkbouwmeester en Rijksadviseurs (CRa)

Francesco Veenstra
(Rijksbouwmeester)

Thijs van Spaandonk
(Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving)

Noël van Dooren
(Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving)

Bezoekadres
Korte Voorhout 7
2511CW Den Haag

Postadres
Postbus 20952
2500 EZ Den Haag
T 0881158171

www.collegevanrijksadviseurs.nl

Ontwerp
Lava

Cover
Nienke Bothoff

Juli 2025

CRa
College van Rijksbouwmeester & Rijksadviseurs

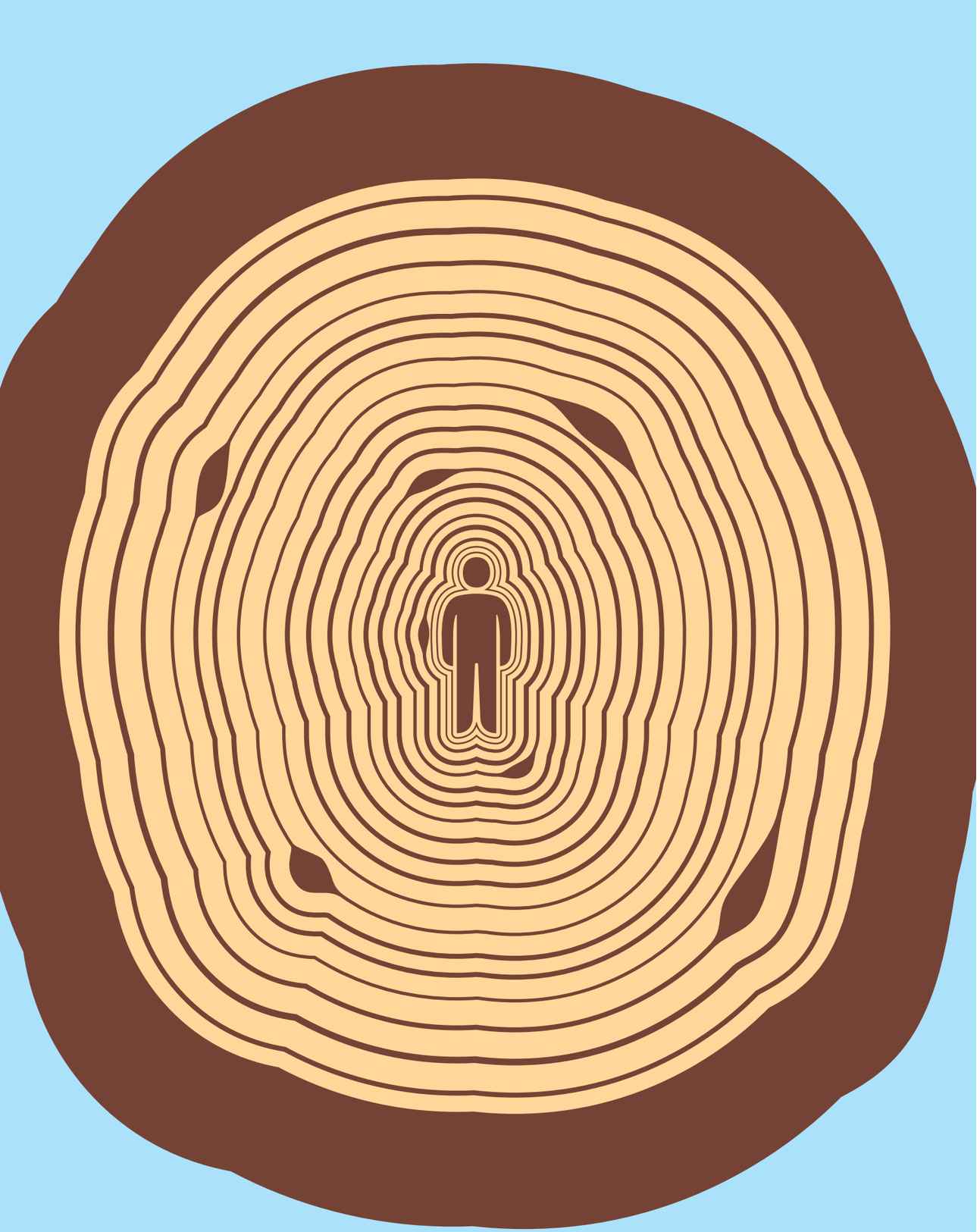

Gelukkig hebben we de taal. Taal verbindt ons, laat ons dromen en heeft voor iedereen een eigen betekenis. Taal biedt ruimte voor verschillende interpretaties van dezelfde woorden. De presentaties van de teams vandaag deden me denken aan Dante, die in 1300, na een midlifecrisis, over zijn eigen boek Inferno schreef: ‘Ik bevond mij in een donker woud’. Dit symboliseert zijn crisis en sluit aan bij wat wij hier bespreken: de midlife- of zelfs end-of-lifecrisis van het project van moderniteit.

De verhalen van de verschillende ateliers raakten me omdat ze het onderbewuste aanspreken. En de fase van het niet-weten, het donkere woud, hoort daarbij. Als je verandering wilt, moet je dat niveau raken.

Als cultuurhistoricus probeer ik de waarden en overtuigingen te achterhalen die onder de fysieke werkelijkheid liggen die we nu zien en ervaren. Die waarden en overtuigingen zijn deels vastgelegd in de ruimte en hebben soms wonden achtergelaten. Denk aan de ruilverkavelingen van de Brabantse zandgronden, het Noordzeekanaal en de Atlantikwall – allemaal ingrepen waar we destijds sterk in geloofden. Ze moesten er komen, in het belang van de economie, de werkgelegenheid, de landbouw en het ideaal van ‘nooit meer honger’. Onze voorouders hebben die beslissingen genomen met de beste bedoelingen, vanuit de waarden en overtuigingen van die tijd. Het heeft dus weinig zin om er nu meewarig naar te kijken – als we dat doen, doen we onze voorouders geen recht.

Tegelijkertijd bevinden we ons nu in een nieuwe fase – een fase die ik in een artikel in 2015 ‘healing modernity’ heb genoemd. We zitten middenin een proces van herstel – van het systeem van de aarde, van overconsumptie, van de verslaving aan auto’s en parkeren in de stad, van steeds weer nieuw bouwen. Zo’n proces duurt meerdere generaties, kent terugslagen en versnellingen. Het helpt niet om mensen die een ander tempo hebben weg te zetten als ‘te traag’. Iedereen beweegt binnen zijn eigen kaders – gevormd door zijn opleiding, de generatie waartoe hij behoort en de tijdgeest waarin hij is opgegroeid. Als er in mijn tienerjaren al een ‘Me Too’-beweging was geweest, dan was ik nu waarschijnlijk nog met rechtszaken bezig.

"We zitten midden in een proces van herstel"

De wonden die ik net noemde – en de gebieden die hier deze dagen centraal staan – zijn eigenlijk drie pioniersgebieden. Drie plekken waar een sterke instroom van externe factoren de ruimte heeft gevormd. Oost-Brabant kende eerst de aardverschuiving door het succes van de Philipsfabrieken en maakt nu met ASML een herschikking door van haar stedelijk grondgebied en stedelijk imago. Het graven van het Noordzeekanaal bracht grote sociale en economische veranderingen met zich mee. En in Den Haag zorgt de instroom van expats in de internationale zone voor spanning met de rest van de stad. Voor alle drie de gebieden was het pionieren, elk in een ander tijdvak van de geschiedenis.

Maar er bestaan in deze gebieden ook sublieme stollingen van de aarde zelf. Denk aan het Bossche Broek en het Dommeldal, de restanten van het door de mens uitgewiste Oer-IJ, en de strandwallen van Den Haag.

Oost-Brabant

Ooit was daar een ‘moerasdraak’, hoorden we in de presentatie. Iemand naast mij fluisterde: "Wat is dat?". De moerasdraak is de bijnaam van Den Bosch uit de tijd van de Tachtigjarige Oorlog. De stad werd als onoverwinnelijk beschouwd omdat ze door haar ligging bijna onneembaar was – althans, volgens haar vijanden. Het is toch fascinerend dat je een stad de naam van een mythisch wezen geeft?

Dit was de tijd waarin de wereld van de ruimtelijke planning nog overzichtelijk was, maar niet persé minder complex dan nu. In het uitbreidingsplan voor Den Bosch van stedenbouwkundige Pieter Verhagen (1882-1950) zijn rondom de oude binnenstad nieuwe stadsdelen en industriegebieden ontworpen, behalve aan de zuidkant. Daar ligt het Bossche Broek, het gebied waar de moerasdraak heerste, een nat gebied dat bij vijandelijke dreiging onder water kon worden gezet. Verhagen deed een beroep op de natuur- en landschapsliefde van zijn contacten bij het waterschap en bij het Kadaster in Den Bosch. Samen met landmeter ir. R. J. Benthem, het latere hoofd Landschapsbouw van Staatsbosbeheer, maakte Verhagen zich sterk voor het niet bebouwen van het Bossche Broek.

Iets níet doen – dat is voor ontwerpers misschien wel veel moeilijker dan iets wél doen. Het Bossche Broek ligt er nog altijd: een beslissend moment in het nadenken over én het vormgeven van het stedelijke recreatieruimte en een stadssilhouet. Vanaf de zuidkant is de stad nog steeds te ervaren zoals Frederik Hendrik haar destijds waarnam toen hij met zijn troepen arriveerde.

Het uitbreidingsplan in hoofdzaak (structuurplan) voor Den Bosch, ir. P. Verhagen, 1942. Stadsarchief ‘s-Hertogenbosch

En nu heeft de ‘meteoriet’ ASML alles in de regio op zijn kop gezet. Eindhoven heeft ervaring met groeistuipen en het opbouwen en verbinden van pioniersgemeenschappen. Destijds begeleidde de overheid dit proces samen met de Philipsdirectie extreem nauwkeurig – iets wat we nu paternalistisch zouden noemen.
Hoe vind je daarin nu het juiste evenwicht? Wat is de taak van de publieke sector, en wat is de taak van disruptieve bedrijven zoals ASML? Hoe organiseer je die wederkerigheid? Want het gaat veel verder dan de regio Eindhoven. Inmiddels bestaat meer dan driekwart van de nieuwe inschrijvingen in Den Bosch uit hoogopgeleide Aziatische arbeidsmigranten. Ook die stad verandert dus in cultuur en identiteit. Wat het nieuwe Noordzeekanaal was voor de IJmond, is ASML nu voor Midden-Brabant – en dat brengt potentieel ook nieuwe wonden met zich mee.

Er ontstaat een "squeeze": asielzoekers die – in de beleving – huizen innemen, expats die hetzelfde doen en tegelijkertijd de woningprijzen opdrijven. Dat leidt tot onrust, en die onrust is heel reëel. We hebben te maken met zulke immense krachten. Wie heeft het mandaat om hierin te sturen of iets te initiëren? ASML probeert nu noodgedwongen op de ‘Philips-trein’ te springen. Ze investeren in sport, realiseren woningbouw en nemen onrendabele projecten op zich – niet alleen uit noodzaak, maar ook vanwege de kwaliteit en het vestigingsklimaat. Tegelijkertijd stuiten ze op weerstand van de gewone Brabander.

En dat brengt me bij het statement van deze groep. Wat ik er zo mooi aan vind, is dat het een soort intergenerationele voortzetting is van de Wageningse aanpak. Het is een systeembenadering, dat voel je. Maar er komt iets bij: het is compleet gemaakt met de familieopstelling van wezens en natuurlijke rechtspersonen, zoals de bodem, dieren en planten.

Bij die familieopstelling zou ik nog één ding willen adviseren: kijk ook naar de gemeenschap van Brabant. Denk aan de historische opbouw van de markeboeren, hun collectieve heidegronden, hun limitatieve landbouwsysteem en hun onderlinge afspraken en hulpsystemen – iets wat sterk overeenkomt met gebieden als Twente, Salland en Drenthe. Daar was te weinig vruchtbare grond, waardoor mensen hun schapen gezamenlijk moesten laten grazen op de heide. De mest die dat opleverde, werd weer gebruikt op de essen. Dat was een regeneratief systeem. Ik doe daar niet nostalgisch over, maar in mijn werk met boeren merk ik hoe actueel het nog steeds is. Je hoeft maar één schep in de grond te zetten en je stuit op die geschiedenis.

Wat ik bedoel: gebiedsgericht werken is prima, maar niet genoeg, je moet gebiedseigen werken. Dat is een wezenlijk verschil. Alleen dan krijg je echte wederkerigheid met lokale gemeenschappen. Dat biedt niet alleen erkenning aan mensen die in de weerstand schieten, maar ook aan hun voorouders en erfgoed. Want weerstand, dat betekent dat men trouw is aan iets anders. Het vraagt iets van de strategen, ontwerpers en planeconomen, maar het levert ook enorm veel op – in de vorm van trots, inzicht en vooral: erkenning.

"weerstand, dat betekent dat men trouw is aan iets anders"

Verslagbundel van vier regionale rondetafelgesprekken in het kader van het advies 'Strategie Landelijke Gebieden' (1999). Collectie Wageningen Universiteit.

Tot slot van dit eerste deel wil ik iets met jullie delen uit mijn wereld – de archieven. Ter voorbereiding op het Advies Strategie Landelijke Gebieden van de VROM-raad uit 1999, trok de VROM-raad, onder leiding van Theo Quené, het land in om te luisteren naar wat er speelde. Ze bezochten onder andere Midden-Brabant – precies het gebied waar we het nu over hebben – om te horen wat de lokale experts te zeggen hadden.

En wat blijkt? Sommige vraagstukken zijn van alle tijden. Al in 1999 werd gesproken over een tekort aan bedrijventerreinen, vooral voor logistiek-industriële complexen. Er werd een verdubbeling van de stedelijke oppervlakte verwacht tot 2050, terwijl in de regiovisie Breda-Tilburg juist werd gesteld dat het Vinex-bouwprogramma te hoog was. De discussie ging toen al over de vraag of het contourenbeleid van het Groene Hart ook op Brabant van toepassing zou moeten zijn.

De landbouwsector hechtte sterk aan het behoud van grote agrarische gebieden. Tegelijkertijd was er de zorg dat de culturele identiteit zou worden aangetast – juist terwijl die identiteit van belang was voor investeringen in het licht van de Europese eenwording in 1992. Men maakte zich zorgen over het vervagen van de verschillen tussen steden en dorpen. Het helpt om even terug te kijken naar het verdiepende werk van onze voorgangers. Daar gaat mijn werk over: het duiden van de lange lijn, om daar voor het heden en de toekomst relativering, comfort, inzicht en continuïteit in te vinden.

Voor de casus IJmond neem ik het Noordzeekanaal mee. Al heel erg lang lukt het Amsterdam om zich groot en dominant op te stellen – ook op terreinen waar dat economisch niet voor de hand lag. Het Noordhollandsch Kanaal was nog maar net klaar toen de stoomschepen opkwamen. Het nieuwe kanaal was veel te smal voor stoomschepen, had te veel bruggen, en dus begon de Amsterdamse lobby in Den Haag al snel; er moest weer een nieuw kanaal komen. Dat werd het Noordzeekanaal, waarmee bijna het hele Oer-IJ werd uitgewist en er een zeemonding kwam die tot op de dag van vandaag op diepte gehouden moet worden met sleephopperzuigers. Dat komt omdat de ingenieurs - in tegenstelling tot ir. Pieter Caland bij de Nieuwe Waterweg – geen gebruik maakten van de getijdewerking, die de monding zelf op diepte houdt. Bovendien bleek het scheepvaartverkeer door het Noordzeekanaal, vergeleken met dat door de Nieuwe Waterweg, ook minder succesvol. Soms maak je nou eenmaal beslissingen die achteraf niet ideaal blijken – gelukkig betaalde het Rijk.

Lithografie Noordzee-Kanaal, Gezicht op het Kanaal, genomen van Velsen (Westwaarts), Johan Conrad Greive, 1876. Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam

De arbeiders die het kanaal groeven, woonden in primitieve hutten, er is er een gereconstrueerd in het Zee- en havenmuseum. Door de aanleg van het kanaal ontstond een pioniersgemeenschap. De hechte vissersgemeenschap die daar al was, werd plots aangevuld met arbeiders uit heel Nederland. Stel je voor wat dat doet met de mentaliteit van zo'n plek – het creëerde een schisma, maar ook een meerstemmigheid. Precies dat aspect zag je ook terug in de personages die het team had uitgewerkt, met de drie families, waarin die spanning heel mooi werd gevangen.

Ik wilde nog een andere pionier noemen: Wouter van Dieren (1902-1935). Niet de Wouter van Dieren die we nu kennen als milieuactivist, maar een neef van hem. Hij was bioloog, overleed heel jong – hij werd 33 – en promoveerde in de jaren dertig op de duinbewegingen van Terschelling. Hij schreef toen al: "Het is een misvatting om de duinen telkens met grote kosten te fixeren." Pas recent zijn we van dat idee afgestapt. Zie je? Sommige discussies lopen al bijna een eeuw. Dingen veranderen, maar het duurt gewoon lang..

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen IJmuiden van strategisch belang was, is die jonge samenleving compleet verwoest. Architect Willem Dudok ontwierp het wederopbouwplan. De oorsprong van de IJmond, met haar vissersgemeenschap, werd dus volledig op de kop gezet door het Noordzeekanaal en de daaropvolgende industriële ontwikkeling. Dat heeft een heel eigen, ruige cultuur voortgebracht.

"Sommige discussies lopen al bijna een eeuw."

Het verwoeste IJmuiden, 1945.
Bron: atlantikwallplatform.eu

Uiteindelijk kwam deze ontwerpgroep uit bij een groot en ongemakkelijk onderwerp: hoe begeleid je het uitsterven van de mensheid? Hoe neem je goed afscheid van jezelf als soort, en hoe begeleid je dat proces? Het is dapper dat het team het onzegbare durfde te benoemen en de scenario's schetste voor die toekomst.

Mijn idee is dat de bijzondere bevolkingssamenstelling van de IJmond, met al die verschillende mentaliteiten, ons iets kan leren voor de meer nabije toekomst. Hoe kunnen we die meerstemmigheid benutten voor participatie en het omgaan met maatschappelijke vraagstukken? Hoe kunnen we de waarden, overtuigingen en patronen van toen begrijpen, zodat ze ons nu kunnen helpen bij de uitdagingen die voor ons liggen?

IJmuider zee- en havenmuseum, 2012. Foto SteenhuisMeurs

Den Haag

Voor de casus Den Haag zocht het team naar een rechtvaardiger verdeling van de openbare ruimte. In Den Haag hebben we natuurlijk het magische Binnenhof en de bijzondere strandwallenstructuur. Een voorbeeld van een openbare ruimte die hoorde bij het bewoonde Binnenhof van stadhouder Maurits van Nassau was zijn rond 1600 aangelegde tuin op het Buitenhof, gemodelleerd naar Italiaans model, compleet met schelpengrot. Het was een plek die je Haags zou kunnen noemen: een private buitenruimte waar je van buiten slechts een glimp van kon opvangen.

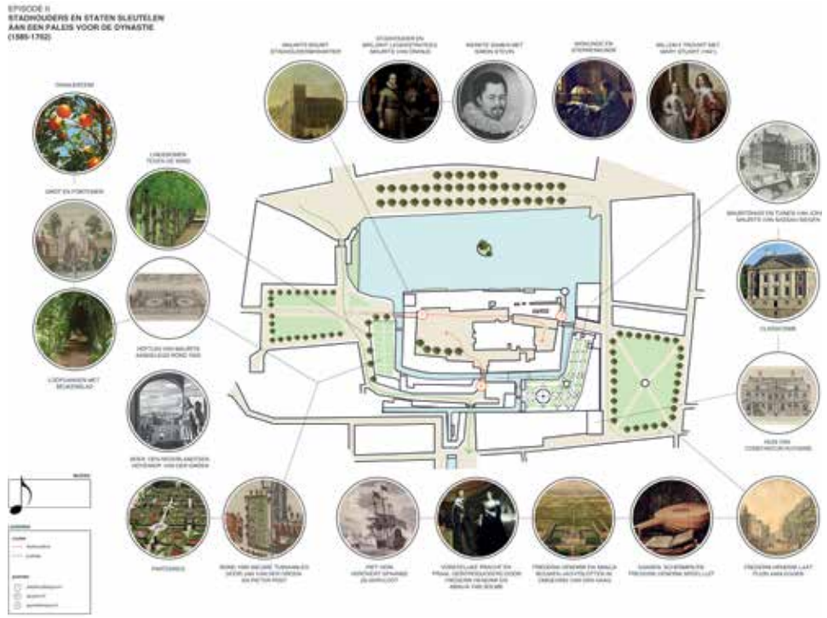

Paletkaart 'Stadhouders en staten sleutelen aan een paleis voor de dynastie', waarin ruimte, inrichting, verhalen en actoren worden gekoppeld. SteenhuisMeurs (2019)

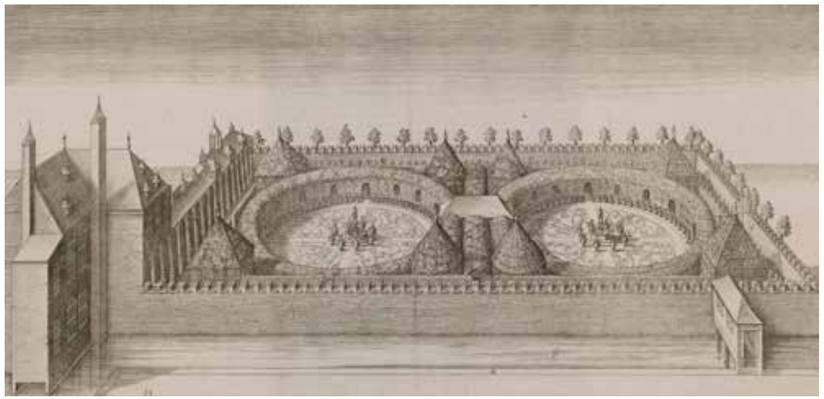

Hendrick Hondius, De Stadhouderlijke tuin met het paviljoen en de galerij (l.) op het Buitenhof gezien vanuit de vleugel van het Stadhouderlijk Kwartier, 1622, gravure, Haags Gemeentearchief. Uit: Kruseman (2018)

Jan Blanken (Directeur Generaal Waterstaat), Kaart van de boezemwateringen of trekvaarten in Delfland, Schieland en Rhijnland, dewelken gemeenschap hebben met elkander als met de rivier de Maas en Den Haag, door middel van welken verkregen kan worden, aanhoudende strooming van zuiver water, door de grachten van laatstgenoemde plaats: met aanwijzing van de plaatsen, der daar toe te graven kanalen en te bouwen sluizen, verlaaten of wachtdeuren. 1808. Nationaal Archief.

Interessant is dat Rijkswaterstaat-ingenieur Jan Blanken twee eeuwen later, in 1808, een totale herziening van het Haagse watersysteem ontwierp, waaronder het verleggen van de Haagse Beek met als doel om 'aanhoudende stroming van zuiver water door de grachten' te waarborgen. Een enorm kostbare waterbouwkundige prothese voor welriekende grachten in de Hofstad- over rechtvaardigheid gesproken.

Den Haag heeft vele sferen en gedaanten, en kreeg in de 20e eeuw een traditie van collectieve wooninitiatieven. Een mooi voorbeeld hiervan is het ontwerp voor tuinstad Daal en Berg uit 1918, een prachtige woonwijk met een mix – zoals we nu zouden zeggen – van verschillende sociale groepen en diverse buitenruimtes. Er was privéruimte, semi-private ruimte voor bijvoorbeeld het drogen van de was, en openbare ruimte. Het werd niet uitgevoerd – op deze plek kwam later de wat meer statische Papaverhof van Jan Wils. Een paar jaar later ontwierp Duiker natuurlijk Nirwana, de beroemde flat, waar een collectieve woonvorm in etagebouw voor de meer welgestelden werd gerealiseerd.

Ook Den Haag heeft een wond, een trauma: de Atlantikwall, die later in het plan van Dudok werd opgenomen en is omgevormd tot internationale zone. Het is opmerkelijk dat juist op die plek – doordrongen van trauma – nu internationale instellingen zijn gevestigd die zich bezighouden met het behandelen van nieuwe trauma's, zoals de hoven in het Vredespaleis en indertijd het Joegoslavië tribunaal.
Wat Den Haag verder bijzonder maakt, is de complexiteit van de bestuurlijke verhoudingen na de oorlog. De gemeente Den Haag was weliswaar lokaal bevoegd gezag, met Dudok als stedenbouwkundig adviseur, maar de ministers, met de Rijksgebouwendienst en Rijkswaterstaat als strategen, waren in Den Haag vaak de doorzettende macht, zoals dat in de tijd van Jan Blanken ook het geval was. Ook de Nederlandse Spoorwegen hadden enorme doorzettingsmacht en dan was er nog de Provinciaal Planologische Dienst met haar eigen toetsingscommissie.

Ontwerp voor de tuinstad Daal en Berg te Den Haag, bureau Granpré Molière en Verhagen (1918). Haags Gemeentearchief.

Ontwerp van W.M. Dudok voor het tracé van de tankgrachtzone (Atlantikwall), de huidige Johan de Wittlaan – Kennedylaan – Segbroeklaan (1946). Nu ligt hier de internationale zone.

Dat spanningsveld zie je bijvoorbeeld terug in het grote plan van Dudok uit 1946 voor een regeringswijk met een ruim, open plein. Drees wilde er echter niets van weten – hij vond het concurrentie voor het Binnenhof en hield het tegen. Ideeën keren dus steeds terug. Een ander voorbeeld is de aanleg van de Utrechtse Baan, die door de provincie en Rijkswaterstaat is doorgedrukt. De gemeente Den Haag moest uiteindelijk het deel op haar eigen grondgebied zelf betalen. Dat is natuurlijk volstrekt onrechtvaardig.
Ondertussen kwam er in de jaren zestig een nieuwe diersoort op: de projectontwikkelaar, met de opportunistische Zwolsman als voorbeeld. Over hun vaak funeste invloed op de openbare ruimte van Den Haag, en de verlamming bij de gemeente als gevolg van hun sterke lobby, zijn boeken te schrijven.

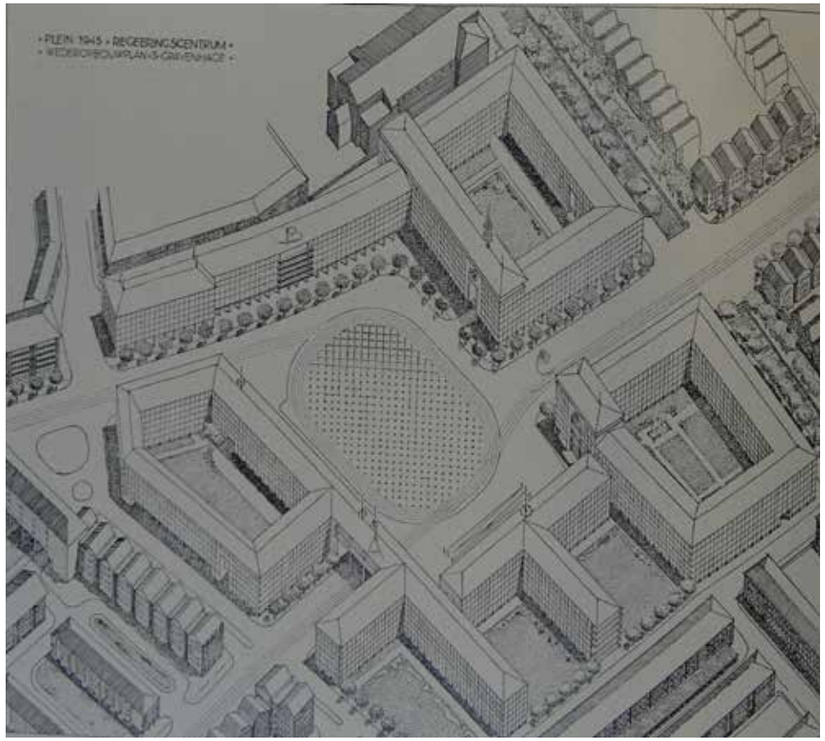

Ontwerp van W.M. Dudok voor een regeringswijk (1946)

En dan kom ik bij de vraag die me werd gesteld: wat geef je bestuurders mee bij vastgoedbeslissingen? In de jaren zestig en zeventig werd Den Haag gegijzeld door de zogeheten Vastgoedmaffia. Mede als reactie daarop ontstond er een eerste herleving van het publieke domein, het programma De Kern Gezond (1987), dankzij een krachtig gemeentelijk ingenieursbureau en bureau Bakker en Bleeker uit Amsterdam. Het was één van de eerste integrale openbare ruimte plannen van Nederland.
Misschien is het nu tijd voor een volgende ronde, vanuit de uitdagingen van deze tijd. Rem Koolhaas zei in 2014 dat de oude Europese waarden van vrijheid, gelijkheid en broederschap zijn vervangen door 'security, comfort and sustainability'. Dat zijn de nieuwe dominante waarden van onze cultuur, aldus Koolhaas. Als dat waar is, en het heeft er alle schijn van, dan trekken die waarden sporen in de openbare ruimte.

De Kern Gezond, aanpak voor de openbare ruimte van Den Haag-centrum. De hartlijn (rood) en haaks daarop vijf sfeerlijnen (1987), archief B+B.

De Utrechtsebaan rond 1980

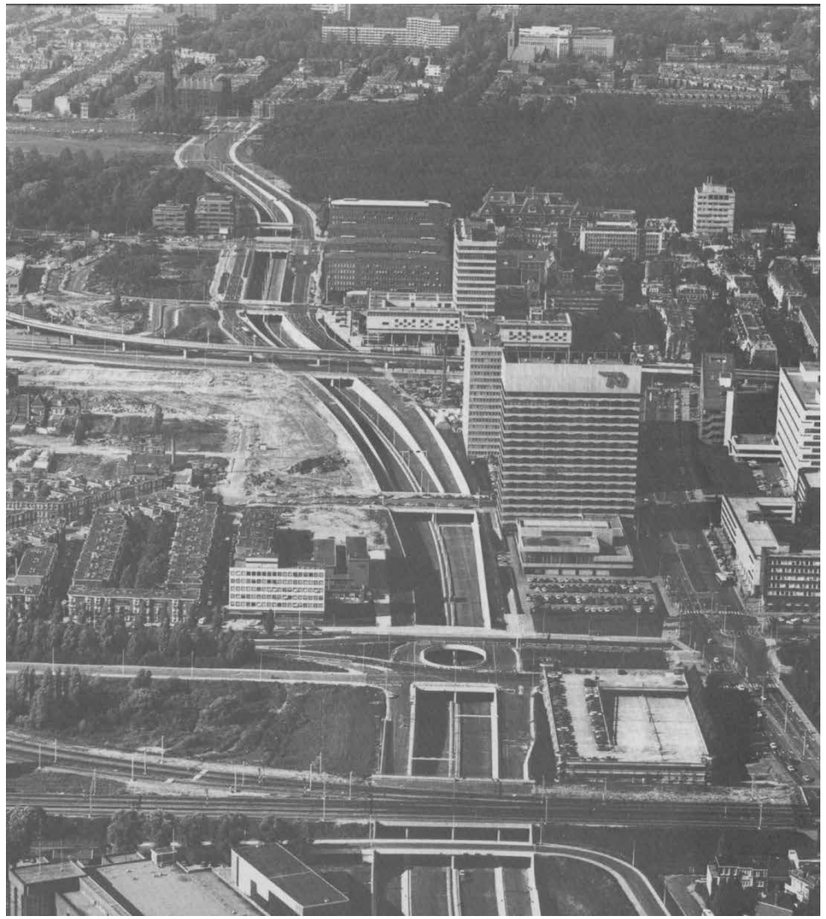

"de onderstroom, dat wat aan de vergadertafels niet gezegd wordt, maar de ziel van de stad bepaalt."

Kunnen we de contouren van de publieke ruimte opnieuw tekenen? Kunnen we die ruimte ook beïnvloeden vanuit andere perspectieven? Hoe wordt de stad ervaren door haar verschillende bevolkingsgroepen, zoals de expats, de surfgemeenschap, de vele forensen, de veelkleurige culturen in de wijken? Welke waarden en overtuigingen drijven hen in hun leven en hoe kunnen we het ontwerp van de openbare ruimte daarop afstemmen, zonder de samenhang te verliezen? Deze vragen gaan over de onderstroom, dat wat aan de vergadertafels niet gezegd wordt, maar de ziel van de stad bepaalt.

Mijn advies: begin met het werken aan de openbare ruimte met het duiden van het onderbewuste van al die subculturen, in verschillende generaties. Oordeel nog even niet over de eigenaardigheden die je misschien ontmoet.

Tot slot. Als identiteit (wie je zelf ten diepste bent) en imago (hoe anderen naar je kijken) samenvallen, heb je een sterk merk. Den Haag heeft daar nog werk te doen. Ontwerpers worden traditioneel opgeleid om ruimtelijke problemen op te lossen, maar daar gaat in de openbare ruimte, waar alles samenkomt, iets aan vooraf dat ik hierboven heb proberen te agenderen. Een analyse van de waarden en overtuigingen van de gemeenschap van stadsbewoners kan het ontwerp van de openbare ruimte laden en gebiedseigen maken.

Bronnen

W. van Dieren, *Organogene Dünenbildung; eine geomorphologische Analyse der Dünenlandschaft der West-Friesischen Insel Terschelling mit pflanzensoziologischen Methoden* (1934).

W.M. Dudok, *Twee herbouwplannen voor 's Gravenhage* (1946)

Rem Koolhaas, *Lecture at the High Level Group meeting on Smart Cities*, originally published by the European Commission as part of their "Digital Minds for a New Europe" series, Brussels, 24 September 2014.

M.M.P. Krusemann, *Afbraak van een prinselijk hof. Het Stadhouderlijk Kwartier en zijn directe omgeving onder Maurits van Oranje-Nassau: 1585-1625* (2018)

M. Steenhuis, *Stedenbouw in het landschap. Piet Verhagen (1882-1950)*, dissertatie NAi uitgevers Rotterdam (2007)

M. Steenhuis, *'Healing Modernity'*, in: On the Move, Landscape Architecture Europe (2015)

SteenhuisMeurs, *Buitenruimtes op en rond het Binnenhof. Cultuurhistorisch onderzoek en waardering* (2019)

SteenhuisMeurs, *Central Innovation District Den Haag. Cultuurhistorisch narratief, ruimtelijke analyse en aanbevelingen* (2020)

VROMraad, *Verslagbundel van vier regionale rondetafelgesprekken in het kader van het advies 'Strategie Landelijke Gebieden'* (1999). Collectie Wageningen Universiteit

Dr. Marinke Steenhuis (1971) is architectuurhistoricus en partner bij bureau SteenhuisMeurs. Marinke is een expert op het gebied van gebiedsidentiteit. Wanneer de identiteit van de plek centraal in de opgave staat, ontstaan kansen en mogelijkheden voor innovatie en draagvlak voor veranderingen. Deze reflectie is uitgesproken op 7 februari 2025, tijdens het slot van het driedaags Toekomstatelier XL in Austerlitz. Marinke reflecteerde op de presentaties van de drie regio-casussen Noord-Brabant, IJmond en Den Haag, waarin ze ingingen op de volgende vragen:

Hoe kunnen we ontwerpen vanuit de verhalen en de betekenissen van een gebied?
Hoe kunnen toekomstige ontwikkelingen voortbouwen op de verhalen uit het verleden en de associaties die mensen in het heden hebben met een gebied?

Hoe maken we ruimte voor meerstemmigheid?
In grootschalige en complexe gebiedsprocessen zijn niet alle stemmen automatisch gelijkwaardig vertegenwoordigd. Hoe geven we een stem aan een bredere groep betrokkenen en hun kennis en behoeften, nu en in de toekomst?

Lees meer over de opbrengsten van het Toekomstatelier XL3 op de website van het CRa.

CRa
College van Rijksbouwmeester & Rijksadviseurs